

dan mănucă

introducere în opera lui
I. AL. BRĂTESCU VOINEȘTI

critică literară

CORECTBooks

DAN MĂNUCĂ

**INTRODUCERE ÎN
OPERA LUI I. AL.
BRĂTESCU-VOINEȘTI**

Editura Virtual

2011

ISBN(e): 978-606-599-692-2

Avertisment

Acest volum digital este prevăzut cu sisteme de siguranță anti-piratare. Multiplicarea textului sub orice formă, este sancționată conform legilor penale în vigoare.

Cuprins

I. „RUINA NEAMULUI”	1
1. TREI AMINTIRI (OCROTIREA PATERNĂ).....	1
2. APROPIERI ȘI DESPRINDERI („SUPERFETAȚIUNEA” EPICĂ).....	8
3. DIFICULTĂȚI (REFUZUL PROTECȚIEI).....	17
4. VOCILE TRECUTULUI (ISTORIE ȘI POVESTIRE).....	24
5. AUTOBIOGRAFII (RĂSFRÂNGEREA ACVATICĂ)	31
II. „PE DRUMUL NESĂBUIT AL VIETII”	36
1. CLAUSTRARE, INTIMITATE ȘI CONFORMISM	36
2. ANGOASĂ ȘI EFEMERIDE	41
3. ÎNSINGURAREA ÎN LIMBAJ	45
4. NOCTURNUL, EDENUL ȘI MUZICA SFERELOR	51
.III. „SINGUR ȘI LIPSIT DE SPRIJIN”	59
1. LIMPEZIREA TEXTULUI.....	59
2. LECTURĂ ȘI ELIBERARE	63
3. INTERLOCUTORUL ȘI CUMPĂNA DREPTĂȚII.....	69

I. „RUINA NEAMULUI”

1. TREI AMINTIRI (OCROTIREA PATERNĂ)

Ceea ce frapează în primul rând pe cititorul lui Brătescu-Voinești este prezența unor personaje care solicită protecție. Observația a fost făcută și până acum, deși sub altă formă, „inadaptabili” fiind caracterizarea frecventă. Iritat, însuși scriitorul protesta, considerând că adaptarea la mediu reprezintă o condiție a vieții și că inadaptabilii nu sunt niște învinși, ci, dimpotrivă, ființe (persoane) care transformă ambianța. Este și teoria pe care o face Andrei Răzescu, protagonistul nuvelei În lumea dreptății, etalând astfel o adâncă tendință moralizatoare, generată de un idealism etic pe măsură. Există o nemulțumire aproape agresivă a multora din personajele lui Brătescu-Voinești, care, prin ce au ele particular, nu pot fi incluse în categoria inadaptabililor, în sensul pe care Vlahuță îl dăduse termenului, în Dan.

Celor mai reprezentativi dintre eroii lui Brătescu-Voinești le lipsește un sprijin, fie interior, fie exterior. Faptul este atât de vizibil, încât personajul trezește compasiune, provoacă un sentiment de satisfacție și o descărcare emotivă; mecanisme psihologice care i-au asigurat povestirilor lui Brătescu-Voinești o neobișnuită răspândire și pe care scriitorul le-a folosit programatic pentru a obține „lepădarea de sine” și dobândirea unui „spor de pricepere” pe această cale. În unele locuri, procedeele sunt împrumutate din melodramă, dar miniaturizate, cum se va constata în alt capitol.

Așadar, Iorgu Popescu, zis „Microbul”, funcționar insignifiant și om amărât, este un neajutorat pe care viața îl sperie, îl îngrozește. Elena Cioranu, la rândul ei, simte nevoia să ocrotească, dar cere și ea protecție de la casierul Iosif-Dănescu. Aceștia doi ilustrează vizibil spiritul de dependență care îi subminează pe protagoniștii lui Brătescu-Voinești. Chiar scriitorul avea asemenea înclinații, pe care nici nu s-a străduit să le ascundă. Dimpotrivă, în conferința susținută la seminarul lui D. Caracostea, povestește pe larg trei amintiri obsedante din copilărie. În cea dintâi, se vede pe sine „copil, în brațele cuiva”, privind cum „un om cu o înfățișare feroasă” maltratează o femeie. În a doua, tot „din brațele cuiva”, aude propriile „împete de groază” când un câine, scăpat din lanț, însângerează mâna unui poștaş. În fine, copil de trei ani, se sperie de „un strigăt ciudat, necunoscut, venind dinspre fereastră” (era un brotăcel). O primejdie gravă, din nepătruns, își pune pecetea asupra caracterului aceluia pentru care viața va reprezenta, în profunzimea gândurilor neatinse nici de el însuși, o povară. Reacția, în plan literar, la această senzație a fost motivul „părăsirii”, frecvent în toate schițele, conjugat cu acela, anterior, al „protecției”. Este prea cunoscut exemplul „puiului” și, totodată, cel mai pilduitor pentru acest aspect al operei lui Brătescu-Voinești. Scriitorul își silește personajele să trăiască într-o permanentă teamă de abandonare. Ele simt necesitatea unui sprijin, a unui scut care să se interpună

între el și agresivitatea vieții, agresivitate căreia nu-i poate face față și de care se ferește. Gheorghiu al Anghelini este o asemenea figură, ca și baba cu magheranul zdrobit, atașată de floarea pe care ea singură o scosese la lumină și a cărei fostă jalnică stare o deplânge neîncetat. Astfel de personaje nu pot vieții fără o ocrotire, după care umblă neîncetat, nu din frica morții (căci sunt thanatofili), ci pentru că au și un fel de plăcere în a se autoflagela, continuând să trăiască. Ele își transferă asupra unei atare prezențe frământările adânci, sperând în secret să înăbușe catastroficul care le subminează. Este cazul lui Pană Trăsnea, al lui Radu Finuleț, al lui Costache Udrescu, oameni care investesc în femeia iubită toată încărcătura de neliniști, transferată și, cumva, risipită.

Tutela spre care aspiră naratorul aparține cercului familial, care a constituit dintotdeauna pentru Brătescu-Voinești o posibilitate de refugiu. Către iubirea paternă mai ales se îndreaptă năzuințele prozatorului. În Sâmbăta, apărută foarte devreme, în Convorbiri literare (1892), încheierea este cât se poate de explicită, în rândurile de evocare a lui Alexandru Brătescu: „...și dacă vreme multă a trecut fără ca să-mi vii în minte, și dacă aste gânduri părăsindu-mă - căci tu știi bine că așa e scrisă cartea vieții, o pagină veselă, una tristă - poate iarăși vreme multă vei rămâne uitat; înțelege însă că-n ceasurile de răsărire a icoanei tale mi se sfâșie inima de dor...”.

La data publicării acestora, Brătescu-Voinești abia terminase dreptul, după ce încercase medicina. Se îndeletnicea cu scrisul de mai bine de un deceniu. După propriile-i mărturisiri, ar fi publicat prima încercare într-un periodic din orașul natal, la vârsta de 13 ani, deci în 1881. Împrejurările ar fi fost următoarele: bolnav în infirmeria pensionului Cocărescu (al cărui elev era), a scris câteva strofe, pe care i le-a arătat lui Alexandru Voinescu, fratele mamei; acesta le-a luat și i le-a dat, la rându-i, lui Vlahuță, care le-a și tipărit. Ca în alte câteva locuri, scriitorul a amestecat lucrurile, desigur, fără nici o intenție inavubilă. Versurile cele dintâi ale lui Ioan Alexandru Brătescu-Voinești au apărut, într-adevăr, la 6 decembrie 1881, în numărul 23 al ziarului, târgoviștean Armonid (al cărui suflet era Vlahuță) și se intitulau Iubitului meu părinte, fiind iscălite „Alec” și localizate „Târgoviște”, probabil pentru a încifra (el, unchiul Alexandru ori Vlahuță) circumstanțele. Într-o conferință, scriitorul le rezuma astfel: „...era vorba acolo de doi copii: unul bogat, căruia Sfântul Nicolae îi umpluse pantoful de fel de fel de jucării și de bomboane, și altul sărac, căruia nu-i adusesse Sfântul nimic și sta plângând lângă soba rece, în burlanele căreia crivățul urla îngrozitor”. Peste ani, când scria aceste rânduri, Brătescu-Voinești confunda în chip vizibil tema versurilor cu antiteza dintre personajele George și Ilariu din propria-i nuvelă Dolores (1887). Un mecanism ușor de recunoscut respinge la bătrânețe patetica invocare a protecției paterne, pe care o aclamau versurile juvenile: „...mă simt atât de singur și depărtat de-acasă/Cum n-am fost niciodată /Aș da o lume-ntregă pe-un colțisor de masă,/De lângă tine, tată”. Neputând fi alături de părintele său, copilul simte cum în juru-i „mai larg azi se întinde/Pustiu-ngrozitor”. Parcă vinovat cumva din cauza prea puternicului atașament, el recurge la o stratagemă și, iscălind Alec (numele de alint din copilărie), se referă la bunicul Nicolae

Brătescu. Într-adevăr, sentimentele lui Brătescu-Voinești proveneau direct din mit și se deosebeau net de acelea pe care, după două decenii, le va încerca Mihail Sadoveanu, forțat de ingratitudea tatălui să se îndrepte către idealizarea mamei și să creeze o închipuire paternă autoritară. Față de tatăl său, Brătescu-Voinești se simțea vinovat că nu este îndeajuns de atașat. Aceleiași vinovății i se datorează Moartea lui Castor, tentativă de adâncire în universul patern, de săvârșire a unui ritual menit să accentueze asupra „minei neamului”, începută - semnificativ - cu moartea tatălui. Și, iarăși, nu este lipsit de interes faptul că nuvela a fost scrisă la insistențele lui Maiorescu, cel de al doilea „tată” al scriitorului.

De fapt, s-ar putea spune că scriitorul a murit o dată cu tatăl său, lipsit fiind de sprijinul atât de mult jinduit. Uciderea lui Castor este o confirmare a acestei deznădejdi, care îi cuprinde pe toți protagoniștii nuvelor sale când sunt puși în situația neașteptată, și pe care mereu doresc să o evite, de a face singuri față vieții.

Este cu atât mai limpede această dependență, cu cât scriitorul plecase foarte tânăr de acasă, la zece ani. Sadoveanu tot de foarte fraged fusese trimis în străini, însă își dobândise repede independența și reacționase altfel. Brătescu-Voinești este stăpânit mereu de ideea că trebuie să-i semene tatălui, al cărui preferat era (se născuse al doilea din cei patru copii ai lui Alexandru Brătescu). Eroul său, Mișu Gerescu, se fericește de a fi moștenit trăsăturile tatălui, care sunt privite la modul idealizant: „...de la bietul tata am moștenit dragostea belșugului apucat în casa lui; de la el mi-a rămas patima vânătorii, dragostea de flori și de natură; și lucruri mai neprielnice izbândeii în lupta pentru îmbogățire: sete de tihnă și pornire spre visătorie. Cu toate astea, parcă nu mi-aș schimba firea cu a altuia.” Mărturisirea cuprinde o realitate incontestabilă, întărind o prezență subterană determinantă a operei lui Brătescu-Voinești, operă structurată pe elemente ale intimității casnice și familiale. Inima de tată, ieșită evident din propria-i biografie, reface atmosfera din anii de studenție, pe vremea când viitorul scriitor urma medicina și, din pricini firești pentru un adolescent, traversa o perioadă sumbră, câștigat de un pesimism deocamdată livresc și, se sugerează, mimetic. Bătrânul tată (avea atunci aproape șaptezeci de ani) apare ca un protector blând, atoatepăzitor și de o devoțiune fără margini. Era, în fapt, și un agitat lăuntric, ca unul care se căsătorise la aproape cincizeci de ani și avea o pasiune: horticultura. Minuția ascundea o răvășire organică intensă, pe care a transmis-o și fiului.

Târgoviștea avea în Alexandru Brătescu un foarte priceput horticultor, care investise talent, inventivitate și, desigur, bani în sera pe care o îngrijea el însuși, „altoind, presădind, plivind”, aducând semințe din țară și străinătate și refuzând să se amestece în viața politică. Probabil pentru a nu fi constrâns de întâmplările cotidiene să-și dezvăluie turbulența structurală. Într-un chip asemănător va proceda și fiul, sublimându-și insurgența funciară în literatură, în vânătoare, în pescuit și tâmplărie. Și-ar fi dorit ca meserie, mărturisirea, grădinăritul sau tâmplăria fină („mobilă de lux”). Tatăl a murit în 1890, când Ioan era student la București. Târziu, fiul își amintea că această împrejurare l-ar fi

determinat să părăsească medicina, care cerea mai mulți ani de studiu, și să se înscrie la drept. Realitatea pare să fi fost însă alta, nu cu mult diferită, totuși: medicina a abandonat-o în 1888, când a optat definitiv pentru drept, absolvit în 1892.

Probabil moartea tatălui îl descumpănise, ceea ce l-a determinat să se apropie de Maiorescu, ale cărui cursuri de filosofie le audia din 1889. Din nou, aici, mărunte nepotriviri vor tulbura peste ani amintirile scriitorului, dar vor revela o aspirație: către protecție. La 3 noiembrie 1889, tânărul își exprima o nedumerire, legată de unele afirmații din lecția lui Maiorescu despre legătura dintre personalitatea conștientă și aceea inconștientă. Provocat de afirmațiile profesorului, studentul credea că a sesizat o inconsecvență: „...oare personalitatea inconștientă în vis, în beție, în somn hipnotic sau în nebunie nu se slujește ea, în toate actele și mișcările sale, de elemente foste odată conștiente?

Și deci nu se confundă conștientul cu inconștientul?”. Peste două săptămâni era sigur că a aflat un nou principiu filosofic: „...ideea de cauză nu se impune logic la toate lucrurile”. Maiorescu a apreciat încercarea tânărului audient de a gândi singur și, după obicei, l-a chemat acasă, în strada Mercur, la una din întrunirile Junimii bucureștene. Tânărul Brătescu a fost condus de colegul și prietenul, încă de la „Sf. Sava”, Pompiliu Eliade, probabil în miercurea de 22 noiembrie. În sâmbăta care urmează, încurajat de primirea făcută, Ion Brătescu îi scrie din nou profesorului de filosofie, spre a-și expune încă o „nelămurire”, după care, în urma participării probabil active la întrunirile din casa lui Maiorescu, va fi adoptat definitiv de Junimea.

Înclinat spre meditație a fost Brătescu-Voinești întreaga sa viață, dar prezența la reuniunile din strada Mercur i-a dat un imbold în această direcție și l-a ajutat să-și pună în ordine ceea ce acumulasă în liceu. „Întâi să cauți a-ți scoate din minte cele învățate și apoi să înveți cumsecade”, îi mărturisise el lui Maiorescu. Prin urmare, eliberându-se de complexe școlarești, pășește pe calea gândirii independente, chiar de frondă adolescentină. Într-un cuvânt, se „grozăvește” în fața maestrului, pe care caută să-l epateze. Deci: o dată ce a aflat că există fenomene lipsite de cauză, de ce nu ar exista și fenomene fără scop?! O întrebare despre a cărei lungă bătaie este deplin conștient: punerea în discuție a „antropomorfismului”. Este o consecință a atmosferei de la cursurile maioresciene, impregnate de spirit pozitivist temperat. Tânărul dorea în mod vizibil să se elibereze de poncife și de o religiozitate care, poate, îl jena. Cu toate că, în unele împrejurări, și-a clamat ortodoxismul, Brătescu-Voinești nu are decât palide reflexe de pioșenie, mai mult din respect pentru tradiție și din oroare față de orice poziție tranșantă. Atitudinea sa este sentimentală, și el îl elogiază pe Hristos numai întrucât simbolizează o victimă, însușire utilă oamenilor. Scriitorul afla totodată și un corespondent pentru statutul profund al personajelor sale, jertfe supuse și obediente. Aerul de ascultare apatică al acestora se poate confunda cu anume trăsături ale religiozității. Suprapunerea este însă parțială, deoarece Brătescu-Voinești respinge, pe de altă parte, orice tutelă paternalistă, prin urmare, și dumnezeirea. Se explică acum mai lesne motivul pentru care simbolul agreat este Hristos și nu „Tatăl”, care impunea

ascultare oarbă și convingere lipsită de afecțiune.

Studentul se afla în preajma lui 1890 pradă unei neliniști normale, vegheat îndeaproape de Maiorescu. Dar cum în genere orice oblăduire excesivă îi repugna, se adresează și altor orizonturi spirituale, fără a se lega, se pare, prea mult, de nici unul. Nici chiar de Junimea și de Maiorescu decât ceva mai târziu. De aceea, concomitent cu întrunirile junimiste, studentul în drept se duce și la „Casa poporului”, cum era denumită locuința fraților Gheorghe și Elena Carp, și în care se dezbăteau probleme legate de socialism. Studenții care o frecventau își ziceau „poporeni” și „poporance” și erau „iconoclaști”; cel puțin așa și-i amintește Izabela

Sadoveanu. Brătescu-Voinești asculta și desena figuri „grotești” sau de „idioți și alți oropsiți ai soartei”. Câteva linii defineau o fizionomie distinctă, cu o măiestrie care se va transmite și lui Alexandru, fiul scriitorului. Aproximativ ulterior de Ibrăileanu își are și aici, în frecventarea cercului de socialiști umanitari, una din explicații.

Oricum, chiar dacă aparent preocupat numai de șirul de caricaturi, Brătescu-Voinești era atent la ceea ce auzea și refuza să accepte totul, numai în virtutea noutății. Principiul era junimist. L-a aplicat și germenilor de idei socialiste care se vânturau în „Casa poporului”, din strada Scaune, și își va exprima dezamăgirea lui Mihail Dragomirescu, peste câțiva ani, în termeni destul de duri. A aplicat regula circumspecției junimismului însuși, apoi liberalismului și poporanismului. Dar un lucru tot a câștigat Brătescu-Voinești din întâlnirea cu empiricii socialiști bucureșteni: extinderea interesului față de ceea ce, în plan social, reprezenta un „oropsit”. În primul rând, țăranii, pe care a învățat să-i asculte și să-i înțeleagă și ca judecător, apoi ca avocat. Despre ei nu a scris însă decât destul de puțin și numai sub forma „documentului din natură”, a așa-zișilor copii, caragialesc în aparență, dar având o acoperire în propriul mod de a privi lumea. Anticipând, să spunem că i-a „izolat” prin limbaj, în pagini memorabile. Dar despre răscoalele din 1907 nu a scris, deoarece, mărturisise într-un interviu, nu a ajuns să cunoască bine particularitățile sufletești ale țăranilor. Un scrupul care divulgă o înclinație, subliniată nu îndeajuns: Brătescu-Voinești scria numai despre propria-i familie și despre propriile-i preocupări. Caracteristică de care era conștient și pe care o folosea drept scuză în unele circumstanțe. Însă ca pamfletar a găsit forța necesară pentru câteva pagini dintre cele mai aspre câte s-au scris în problema rurală: despre „țăranii din Săcuieni”. Însemnările, rămase mult timp în manuscris, sunt așternute pe hârtie dintr-o suflare, asemenea unei eliberări binefăcătoare. Textul, datat intenționat polemic „1913, mai 10”, a fost conceput pe schema unei alternative dramatice, retorică în rigiditatea ei demonstrativă și totodată reală în participarea deschisă: „...nu ne dăm seama că pricina revoltelor e acumularea treptată și pe nesimțite a vexațiunilor de fiecare zi, de fiecare ceas, săvârșite contra țăranilor, vexații trecute cu vederea, ba de cele mai multe ori ajutate și patronate de administrație. Tot aparatul administrativ, Cameră, Senat, miniștri, prefecți, subprefecți, toată șleahța de funcționari îmi par reprezentanții dominatorilor împotriva dominațiilor”. (Scrisori către G. Ibrăileanu, vol. II,

București, Editura Minerva, 1971, p. 126-132.)

Cam tot în această perioadă se stabilizează și atitudinea lui Brătescu-Voinești față de o altă clasă de „asupriți”, muncitorii, condensată în câteva pagini din eseul în slujba păcii. O scenă relatează următoarea întâmplare, închipuită după aceleași reguli ale demonstrației. În timpul „războiului balcanic”, muncitorimea bucureșteană tipărise un manifest pacifist. Pe când scriitorul îl citea, „un domn” se repede la băiatul care i-l dăduse, îi smulge și aruncă celelalte foi, după care îl duce la polițist. Scriitorul îi ține burghezului o lecție: „...dragul meu, sunt ceasurile unsprezece și jumătate. Abia acum o jumătate de ceas te-ai sculat din pat. Te duci spre Capșa, unde ai să stai de conversație până la vremea dejunului, luând aperitive. Pe urmă, ai să te duci acasă, să dejezezi. După dejun, înainte de a pleca la club, ai să te odihnești nițel. Fix la ora patru, ai să te instalezi la partida de bridge până diseară la ora opt, când ai să pleci la masă. Iar după masă, ai să te duci la un spectacol și mâine o să reîncepi același program de activitate. Băiatul pe care l-ai dat pe mâna poliției s-a sculat cu noaptea-n cap și, pentru ca să câștige câțiva gologani, bate drumurile ziua întreagă, împărțind manifestele pe care i le-ai rupt. Iar muncitorii care au lansat acel manifest muncesc în fabrici și-n ateliere. Și fiindcă cer să nu fie duși la război, ci să fie lăsați în pace să muncească înainte, ei sunt lașii, iar dumneata le dai lecții de eroism!”

În același mod concepe Brătescu-Voinești și poziția sa față de minoritățile din imperiul austro-ungar, care s-au revoltat, asemenea țăranilor noștri, pentru că le-au fost ignorate cele mai simple cerințe.

Fără îndoială, întreaga atitudine a lui Brătescu-Voinești în chestiunea celor două clase sociale nedreptățite are un caracter sentimental, ceea ce nu o face mai puțin elocventă, dacă avem în vedere popularitatea pe care scriitorul o avea în 1919, precum și ecoul și creditul afirmațiilor sale. Una din explicațiile părerilor din volumul amintit trebuie căutată în ocolirea sau respingerea paternalismului. În slujba păcii cuprinde un lung rechizitoriu la adresa „minorității” care asuprește majoritatea, în Rusia, în Austria, în Germania sau în Franța. Revolta se îndreaptă în primul rând contra „împăratului”, simbol al excesului de oblaudire. Franz Joseph, Wilhelm al II-lea și țarul Nicolae sunt blamați cu o furie crescândă, în ei fiind întruchipată forța distructivă și deci iresponsabilă. Căci Brătescu-Voinești a fost un adversar tenace al constrângerii exercitată de minoritate, atitudine dedusă din prețuirea față de un tată înțeleghător și blând. Cultul pentru tată se traduce, în plan social, în prețuirea celor mulți. Scriitorul nu a fost nici pe departe un elitist, ci un demofil convins, din rațiuni care țineau de modul propriu de a fi în lume. Un popor -judecă el -nu poate fi confundat cu „infima minoritate” care îl conduce (de exemplu, Pușkin, Tolstoi, Dostoievski, Ceaikovski ori Kropotkin și întregul popor rus cu elita nobiliară și cu familia țarului) și nici nu se poate concepe că aceasta este alcătuită din oameni de acțiune (recte: conducători), care domină ipso facto restul (muncitori, țărani, savanți).

Dacă „împăratul” însuma cele mai crunte și obtuze însușiri pe care Brătescu-Voinești le putea

imagina, doar politicienii îl mai puteau întrece în abjecție. „Politica e arta care are ca obiect găsierea mijloacelor prin care se poate asigura unei minorități comoda dominare și exploatare a majorității”, afirmă. Drept urmare, prozatorul a fost un antipoliticianist convins, după ce, până prin 1903, ținuse de gruparea junimistă, iar între 1907 și 1914, de partidul liberal. Mai ales după 1915, când a fost numit secretar general al cancelariei Parlamentului român, Brătescu-Voinești avea zilnic prilejul de a asista la dezbaterile parlamentare. A devenit un inamic declarat al discursivității, al retorismului găunos. Antipoliticianismul său este profund, visceral, s-ar zice, și provine din amintita antipatie față de abilitatea minorității de a domina, din antipatia față de orice constrângere (de aici și aversiunea față de filosofia lui Nietzsche).

Astfel cad orice speculații referitoare la „turnul de fildeș” în care ar fi viețuit scriitorul până prin 1937, adică până în anul aderării sale la mișcările de dreapta. Dar cum despre aceasta va veni vorba mai târziu, să precizăm acum doar faptul că unul din motivele pentru care scriitorul a consimțit la înrolare a fost (ca și în cazurile altor intelectuali) aparenta intransigență morală și așa-zisa puritate fără compromisuri pe care acestea le-au afișat, împreună cu un feroce antipoliticianism.

2. APROPIERI ȘI DESPRINDERI („SUPERFETAȚIUNEA” EPICĂ)

Așadar, Brătescu-Voinești repudia oblăduirea de către un altul, nu însă și afecțiunea paternă, la care năzuia și de care se simțea protejat în fața agresiunilor exteriorului. După 1890, scriitorul își va căuta, așa-zicând, un nou „tată”, în persoana lui Maiorescu. S-a atașat de mentorul junimist precum un fiu pierdut de tatăl regăsit: „Aș putea să vă mai spun că fiecare om are (precum au echilibriștii care umblă pe sfoară) un punct luminos fix, la care trebuie să se uite neconținut, pentru ca să nu cadă după sârma vieții; și că acest punct luminos și fix, pus la vocativul meu, ar sta de minune în fruntea acestor rânduri” (1892). În octombrie 1895, scriitorul era bolnav și, internat la Colțea, îi trimitea criticului „gânduri de spital” funebre, izvorâte dintr-o umoare pesimistă circumstanțială, agrementată de câteva versuri eminesciene. Misivele ar avea o valoare strict conjuncturală dacă nu ar aminti de o întâmplare din vremea liceului. Ioan Brătescu era în clasa a șasea când l-a descoperit pe Eminescu, din al cărui Luceafăr și-a așezat la căpătâi o strofa („Din haos, Doamne,-am apărut” etc.), îngrozindu-l pe tatăl său. Împrejurarea va constitui și miezul schiței Inimă de tată. Elocvent nu este însă acest lucru, dar coincidența dintre comportamentele din amândouă împrejurările, în care centrul de raportare este, într-un caz, Alexandra Brătescu, iar în celălalt, Titu Maiorescu este mult prea tulburător acest paralelism pentru a nu fi hotărâtor. Chiar dacă ușor parodică, viziunea sumbră a lumii de pe patul de spital a izvorât din același sentiment subteran care a generat și pesimismul din liceu. În psihicul tânărului judecător s-a produs o asociere clară, deși ignorată, cel puțin în acel moment, între protecția paternă și agresivitatea pesimismului (deși alteori vom întâlni și situația opusă). Cât se poate de semnificativ este faptul că tânărul era bolnav mai mult ca urmare a unor puternice confruntări interioare, dintre optimism („individualizare”) și pesimism („ștergerea individualității”). Aproape ateul Brătescu-Voinești își pune acum problema existenței lui „Dumnezeu”, concretizat în chipul unui tată mitic, care-i oferă numai „iluzia unei libertăți”. Și conchidea, amestecând realul cu imaginarul: „sunt biruit în lupta cu tine, iartă-mă și dăruiește-mi pacea. Și un glonț.”

Cert este un fapt impresionant: poate numai față de Eminescu manifestase Maiorescu o grijă asemănătoare, în aceeași zi, de 1 octombrie, soția criticului îi trimite alintatului bolnav câteva medicamente, „un taler cu ciorbă și o mititică prepeliță”, îndemnându-l stăruitor să nu le neglijeze. Câțiva ani mai înainte, în august 1892, Brătescu-Voinești se îmbolnăvise de febră tifoidă și, cuprins de arșiță, îl chemase, în delir, neconținut, pe Maiorescu. În intervalul 1890-1896, între scriitor și Maiorescu se stabilește o prietenie mai mult decât strânsă. O afecțiune dintre cele mai puternice îi leagă pe cei doi. Chiar dacă, plecat din București, prozatorul se adresează mereu mentorului Junimii, care îl înțelegea, îl intuia și îi oferea o iluzie de ocrotire. În 1892, cu sprijinul lui, Brătescu-Voinești obține o numire în magistratură și colindă, pe rând, Ploieștii (supleant), Piteștii, Craiova (procuror). Abia în primăvara lui 1896 ajunge la Târgoviște, unde va rămâne aproape două decenii. A fost mai

întâi membru de ședință, apoi, ieșind din magistratură, se înscrie în baroul de Dâmbovița. Va fi și avocat al statului, membru în consiliul comunal. În răstimpul 1892-1896, scriitorul, care, din 1890, colabora cu regularitate la Convorbiri literare, venea mereu la București, fiind un oaspete dorit pe terasa casei din strada Mercur. Aici se putea discuta pe îndelete și în intimitate, sub bolta pe care o formau „trandafirii, pelargoniile, capuținele în floare” (cum îl incita, descriindu-i-o sumar, în mai 1896, criticul). De fapt, terasa, atât de adorată de matinalul „boier” (fost cândva și „tata nebunilor”), constituia o punte de legătură între Maiorescu și Brătescu-Voinești, căruia îi amintea, fără îndoială, de sera tatălui (scriitorul va face mai târziu această comparație).

Maiorescu era totuși prea autoritar în anumite privințe, iar scriitorul prea refractar la autoritarism. Criticul s-a gândit, desigur, din aceeași afecțiune, să și-l apropie pe Brătescu-Voinești, propunându-i să ia în căsătorie pe o nepoată a sa dinspre soție. L-ar fi introdus astfel în protipendada bucureșteană, ceea ce i-ar fi asigurat cariera și ascensiunea. Numai că proiectatul mire procedeză aidoma tatălui său, care, căsătorindu-se cu Alexandrina Voinescu (fiica fostului pașoptist și aghiotant domnesc Ioan Voinescu II), a refuzat îndârjit să intre în politică și s-a retras la Târgoviște, apoi chiar la o vie.

Aventuri amoroase avusese tânărul magistrat, unele furtunoase și pătimase, dar, firesc, trecuse peste ele („numai eu știam însă ce greață de mine însumi mă cuprinde în urma acestor dragosti”). Cum se întâmplase în Pană Trăsnea Sfântul (1893), s-a îndrăgostit de o fată frumoasă, dar săracă, brăileanca Penelope

Popescu, și s-a hotărât să o ia de soție. Maiorescu a refuzat să-l înțeleagă: greșea, cerându-i o experiență pe care el însuși nu o dobândise decât după a doua căsătorie. Totuși, nădăjduind într-o schimbare, îl ia pe Brătescu-Voinești într-o călătorie în străinătate (așa cum mai făcuse de alte trei ori, în urmă, când i-a plătit voiajurile: două în Italia și unul în Elveția). Maiorescu proceda astfel dintr-o tactică mondenă absolut obișnuită, sperând ca și scriitorul să răspundă în același registru. S-a înșelat, căci, așa cum se va întâmpla și mult mai târziu, Brătescu-Voinești era de o îndărătnicie asemănătoare cu a lui Sadoveanu. Docil până la un punct, el sărea brusc în extrema răzvrătirii, în care afla un refugiu de moment pentru prea marea constanță în obediința anterioară. Așadar, cei trei (Ana și Titu Maiorescu, de o parte, și Brătescu-Voinești, de cealaltă parte) aveau să se întâlnească în Scoția la 27 iulie 1896, criticul urmând a-l aștepta, conform înțelegerii, în portul Leith, de lângă Edinburgh. O dovadă a afecțiunii pe care Maiorescu, rămas fără fiu, o simțea pentru tânărul magistrat. Dar lucrurile nu au întârziat să se precipite sau, mai bine, să fie precipitate de Brătescu-Voinești, care se comportă precum un copil îmbufnat. Este caracterizarea cea mai nimerită pentru un june care ține să pună la grea încercare răbdarea părinților, fluierând ostentativ pe stradă (Maiorescu îl taxase, drept urmare, „mitocan de Tirchilești”), dând răspunsuri anapoda, emițând aforisme intenționat teribiliste și făcând gesturi de odraslă răzgâiată. Un exemplu: la Brighton, s-a lăsat condus și instalat de

Maiorescu în compartiment (urma să plece la Viena), și-a luat rămas-bun de la el, apoi, așteptând să dispară, a coborât înainte de plecarea trenului și s-a întors la Londra. Cum Maiorescu îl ținea din scurt și cum trebuia să-i relateze cu regularitate despre drumul parcurs, îi scrie din capitala... Angliei: îl informează asupra celor ce făcuse, motivându-și gestul prin dorința de a vedea Londra mai pe îndelete. Lucru firesc, în condițiile în care Maiorescu, asemenea unui tată extrem de grijuliu, stabilea dinainte traseele, cronometra ireproșabil etapele și urmărea ferm respectarea lor. Scriitorul ajunge totuși la Viena și de acolo se explică din nou, dar ocolind esențialul și făcând considerații sociologice însoțite de glume cazone. Se străduia să ștergă impresia produsă, deși o agrava prin modul de a evita o explicație de fond. Abia după ce a ajuns la Târgoviște s-a decis să o facă, adică atunci când sentința lui Maiorescu era deja formulată. Criticul se interesase de cele întâmplate și, sincer îngrijorat de extravaganțele cumpănitului (prea cumpănitului, până atunci!) june, dorea să afle de la Ștefan Brătescu, fratele scriitorului, dacă acesta nu cumva a înnebunit. „Eu n-am obicei să umblu cu tertipuri” -îl informa, în 1902, Maiorescu pe Al. Philippide. Nici acum nu putea (sau nu voia) să înțeleagă absența urbanității în orice fel de împrejurări. Cu atât mai mult când era vorba de relații aparte, nu de la protector la protejat, ci de la tată la fiu. Urmează o întâlnire, probabil protocolară, la întoarcerea în țară a Maioreștilor. Cel care încercase oarecum să se scuze o precedase de o misivă în care se autotrata drept „sălbatec”, ignorant al bunelor maniere. Prea târziu. La 15 octombrie, scriitorul, venit de la Târgoviște, dorește să-l vadă pe Maiorescu, dar, spre nedumerirea lui, feciorul Costache, stânjenit, îi transmite că stăpânul nu-l poate primi, fiind „ocupat cu domnul Triandafil”. Brătescu-Voinești observă că în antreu nu se afla decât haina Anei Maiorescu, dar amănuntul nu va vorbi decât în zilele ce vor urma, când scriitorul așteaptă zadarnic de la Maiorescu răspuns la scrisoarea trimisă imediat. O săptămână de consternare și, în fine, înțelegerea („vrea să-și rupă relațiunile cu mine”), comunicată și lui Mihail Dragomirescu.

Este adevărat, Titu Maiorescu nu ierta ceea ce considera felonie. Că scriitorul a refuzat mâna Măriei Racotă va fi tras în cumpănă infinit mai puțin decât modul copilăresc și capricios de a se comporta al tânărului de douăzeci și patru de ani. Cred că faptul acesta îl va fi lovit mult mai mult pe Maiorescu, pe care, jignit, Brătescu-Voinești îl acuza că ar fi urmărit să-l căpătuiască. Avea dreptate să invoce cazul lui Caragiale: nici acesta nu fusese „om de societate”. Felonia, în înțelesul pe care i-l atribuia Maiorescu, va fi însemnat nu numai abjurarea crezului junimist (era o incompatibilitate firească pentru cine aparținea unei grupări de șoc, așa cum era, în fapt, „Junimea”), dar și renunțarea la un statut social modern și reîntoarcerea la fanariotism. De altfel, Brătescu-Voinești publica nu numai în Convorbiri și este imposibil ca faptul să nu fi ajuns la știința lui Maiorescu. În urmă cu aproape un an, în 1895, tânărul îndrăznise să colaboreze și la Liga literară, cu o schiță, Nebunul. Apoi, el nu a fost niciodată un convorbirist ardent, iar prin caracterul său retras, a contribuit la adâncirea schismei dintre neojunimiști, oricât va fi fost pus în comitetul de conducere al Convorbirilor literare.

Mai mult, în 1893, împreună cu Pompiliu Eliade, i-a făcut o vizită lui Caragiale, au citit din Coșbuc. Și nu numai atunci. Desigur, acumularea tuturor acestora l-a îndemnat pe Maiorescu să procedeze după obișnuita-i și drastica-i conduită. Îi va fi părut rău poate și Anei Maiorescu. În 1897, Brătescu-Voinești, acum tată, este invitat la o partidă de șah. Va fi și ultima. Când, în 1903, se duce la Maiorescu pentru a-i înmâna, sau a-i citi, Neamul Udreștilor, criticul refuză din nou să îl primească și, amărât de-a binelea, scriitorul se adresează Anei Maiorescu. În vara aceluiași an, Maiorescu citește Neamul... și îi comunică observațiile sale autorului. Scrisoarea din 1/14 august 1903 a generat unor istorici literari considerații în afara obiectului, susținându-se, de exemplu, că aici ar fi de căutat adevărata cauză a rupturii dintre cei doi. Or, adevărul este cu totul altul și nici unul dintre junimiștii (ori neojunimiștii) de valoare nu l-au abjurat pe Maiorescu pentru motivul că le-ar fi făcut observații prea drastice. Altfel, ar fi să le calomniem memoria. Amintita scrisoare a lui Maiorescu nu cuprinde decât absolut obișnuite propuneri de remediere, însoțite de precizarea: „hotărârea rămâne totdeauna la d-ta și eu mă supui ei, nu d-ta mie”. Brătescu-Voinești le-a acceptat, de altfel, aproape pe toate. Peste mai puțin de o lună, trimite un om și primește același fel de însemnări, foarte asemănătoare acelor pe care criticul i le făcuse și prin viu grai. În post scriptum-ul ultimei epistole trimise scriitorului, Maiorescu își amintea nostalgic: „de la fereastra lângă care scriu, se vede tocmai strunga de la Piz Iulier, cu micul ghețar dedesubt, pe care l-ai desenat în odaia de sus a vilei «Dr. Ludwig», în Pontresina”. După aproape un deceniu, Maiorescu nu putea uita un amănunt dintr-o călătorie făcută parcă într-o doară împreună cu acela pe care îl socotise ca pe un fiu. Se vede că pedeapsa aplicată prozatorului a fost deopotrivă de dureroasă și pentru el însuși.

Nici Brătescu-Voinești nu se simțea în largul său la Târgoviște, cu toate că soția și cei doi copii îi dădeau un sentiment de împlinire. Materialicește nu o ducea prea bine: moșia Brătești a fost constrâns să o vândă în pierdere, păstrând doar casa din oraș și întreținând gospodăria din salariul, nesigur, de avocat. Un cerc literar propriu-zis nu avea și faptul se va resimți în mai tot ce a publicat după 1900, când, cu excepția Neamului Udreștilor și a schiței Un om, s-a corectat singur. Spre a-și omorî plictisul, face politică. Mai întâi, junimistă, fiind unul din fruntașii grupării târgoviștene. Apoi dintr-o pură umoare de moment și nu din cine știe ce convingeri (pe fruntașul liberal E. Stătescu, văr, nu-l agreea defel) intră în Partidul Național Liberal și, între 1907 și 1911, este deputat în Cameră. Înregimentarea la liberali explică și motivul pentru care va accepta să colaboreze la Viața românească. Mai întâi, H. Sanielevici încearcă să-l atragă la Curentul nou, probabil mizând pe impresia produsă de recenzia pe care o făcuse, în 1903, volumului de Nuvele și schițe. Dar Brătescu-Voinești privește cu neplăcere campania anti-sadoveniană a revistei gălățene și nu va fi de acord să publice în Viața românească decât după ce îl întâlnește pe Stere și primește asigurările de rigoare. La revista ieșeană, va fi unul din cei mai apreciați colaboratori, alături de Sadoveanu. Nu este o exagerare afirmația că pătrunderea în conștiința publicului și a criticii literare Brătescu-Voinești o datorează Vieții românești

și lui Ibrăileanu.

În mai 1896, Maiorescu îi propusese lui Brătescu-Voinești să-și adune schițele în volum. Dar scriitorul avea atunci alte preocupări și va fi considerat oferta maioreșciană drept o tentativă de a-l obliga la ceea ce el refuza cu disperare. Mai târziu, în 1898, s-a adresat el însuși editorilor Socec și Miller, dar avansurile i-au fost respinse, cu toate că nu pretinsese nici un fel de câștig (pesemne dintr-o fală pe care mai târziu o va părăsi). Abia în 1903, la insistențele prietenului Nerva Hodoș, va înmănușea scrierile de până atunci în volumul Nuvele și schițe, apărut la Minerva. Primirea nu a fost dintre cele mai favorabile; scriitorul nu aparținea nici unei grupări literare și deci a fost aproape ignorat. Ollănescu-Ascanio referează favorabil pentru un premiu, dar Academia se opune, motivând că volumul nu întrunește numărul de pagini regulamentar. Și nu a protestat nimeni, căci pentru avocatul, mărunț, dintr-un târg muntean, și pentru politicianul inabil nu prea avea cineva motive să facă zgomot.

Probabil că în acești ani, Brătescu-Voinești traversa o perioadă tristă, dominată de sentimentul părăsirii spirituale. De aceea, după o scurtă ezitare, răspunde invitației lui Ibrăileanu, în care află, *mutatis mutandi*, un alt Maiorescu. Mai bine zis, se străduiește să afle, deoarece mentorul Vieții românești este, în multe privințe, opus criticului junimist. Mai întâi, ține la eticheta de poporanist, în vreme ce Maiorescu nu impusese nici un fel de restrângere a criteriului estetic. Brătescu-Voinești s-a declarat independent și neînregimentat la poporaniști. Într-un interviu din 1912, era de părere că, deși Ibrăileanu îl numără printre adepții școlii pe care o patrona, el consideră că singurul poporanist autentic rămâne doar Spiridon Popescu. O minimalizare voită a importanței pe care Ibrăileanu căuta să o dea principiilor sale ideologice.

În al doilea rând, criticul Vieții românești nu i-a făcut niciodată observații pe text, deși scriitorul, obișnuit cu procedeul junimist, i le cerea de fiecare dată insistent. Primea laude, entuziasme și, din păcate (el fiind întâiul care a remarcat faptul), vagi îndrumări pe o cale străină scrisului său. Mai exact, aspectele pe care Maiorescu le amendase au acum cale liberă. Spre pildă, dacă criticul de la Convorbiri îi atrăgea atenția asupra „superfetațiunii” care îl pândește și, în consecință, îl consilia să fie concis și să taie mult, Ibrăileanu îi reproșa că nu alcătuiește romane. Și scriitorul, tentat, a pierdut oarecare timp cu Mache Dumbrăveanu, neterminat și, din fericire, pierdut (era doar o suită de considerații confuze asupra societății românești contemporane).

Așadar, în 1906, Brătescu-Voinești simțea lipsa unui cerc literar, a unei competențe în care să se încreadă. Mai încearcă la Maiorescu, dar este iarăși respins. La 20 mai 1906, se gândește să-i ceară opinia asupra nuvelei În lumea dreptății, în curs de publicare la Viața românească. Greșea de două ori: întâi pentru că forța o ușă pe care criticul o închisese definitiv, apoi pentru că nuvela apărea într-o revistă inamică Junimii. Sancțiunea vine repede, sub forma unui răspuns laconic: „Titu Maiorescu, spre părerea sa de rău, nu are răgaz pentru literatură în momentele de față. Poate la toamnă”. (B.A.R., S

79 (42)/XI.) Dar scriitorul insistă și, peste două zile, revine cu o scrisoare mai lungă, a cărei sinceritate a fost, din păcate, înțeleasă greșit de destinatar: „Vă cunosc prea bine, vă stimez prea mult și știu cu atâta neștrămutată încredințare că-n sufletul dumneavoastră nu intră nici umbra unei considerații meschine, pentru ca să mă îndoiesc că m-ați lipsi de folosul sfatului dumneavoastră pentru că n-am dat nuvela la Convorbiri și mă mir, cu atât mai mult, de ce vă spun că mi se plătește colaborarea la Viața românească, cu cât colaborarea la Convorbiri mi s-a plătit cu tot câștigul moral și intelectual pe care l-am realizat din cunoașterea dumneavoastră de aproape și fără de care nu știu ce aș fi fost”. Noua încercare îl irită pe intratabilul critic: „Vrea premiu la Academie? Prea s-a umilit!” -glosează el.

În realitate, Brătescu-Voinești îl căuta pe oblăduitorul spiritual de odinioară, pe care nu-l găsisese în Ibrăileanu. Și de așa ceva avea neapărată trebuință. Se va atașa, prin urmare, de cercul ieșean mai mult de nevoie și va corespunde afectuos cu Ibrăileanu. Cât de imperioasă era cerința scriitorului de sprijin intelectual o arată, un fapt mărunț, însă revelator: nici nu știa prenumele criticului poporanist și, indus în eroare de iscălitura acestuia (G. Ibrăileanu), trimite o scrisoare „domnului profesor George Ibrăileanu”. Și aceasta după mai bine de un an de la începerea corespondenței. Oricum, Brătescu-Voinești a reușit să găsească, deși doar în parte, un răspuns trebuinței sale de reazem.

Era acum „viețist”. Practic, poporanistii îl readuc și îl impun actualității. Al doilea volum, în lumea dreptății, apare la Iași, în 1907, sub egida Vieții românești, și nu are, nici el, un ecou deosebit. Lovinescu îl laudă și susține că eroii creați de scriitor „sunt mari” și seamănă cu albatrosul lui Baudelaire (ulterior criticul va trece în extrema cealaltă, a minimalizării), iar Mihail Dragomirescu critică foarte dur nuvela de titlu. La fel procedează și Maiorescu, în raportul de premieră la Academie, însă concluzia este favorabilă. Cu toate acestea, scriitorul nu este, iarăși, premiat. Nedreptatea va fi reparată în anul următor, când Brătescu-Voinești va fi ales membru corespondent (iar membru activ în 1918, în timpul refugiului din Moldova).

În 1912, Ibrăileanu îl sprijină în tipărirea altui volum, Întuneric și lumină, pe care i-l plătește, ca și în cazul anterior, substanțial. Afară de câteva mărunte excepții, prestigiul scriitorului este în creștere. După o anchetă a Rampei, din iunie 1912, Brătescu-Voinești ocupă, la prozatori, al doilea loc în preferințele cititorilor, urmându-l pe Sadoveanu și cu mult înaintea lui Gala Galaction și Agârbiceanu. Fără îndoială, scriitorul își dă seama că numai datorită Vieții românești, lui Ibrăileanu cu deosebire, a ajuns la asemenea râvnită situație. Nu învățase însă nimic din lecțiile anterioare și, parte împins de nevoi, parte încrezător în steaua lui bună, candidează din nou la un premiu academic. Nu unul oarecare, ci marele premiu „Năsturel Herescu”. Desigur, îl merita. De aceeași părere a fost și Iacob Negruzzi, raportorul. Laurii însă l-au încununat pe G. Murnu, traducătorul lui Homer. Protestele criticilor și confrăților puteau constitui, probabil, o consolare. Câteva reviste îi consacra pagini întregi și astfel renumele lui Brătescu-Voinești se consolidează. Va contribui, din nou, Ibrăileanu, care, în 1916, publică un volum despre opera scriitorului. Însă acum criticul nu întrunea prea multe simpatii,

din cauza poziției sale, favorabilă puterilor Europei Centrale. Iar Brătescu-Voinești era un foarte bătaios anti-german.

Între timp, prozatorul se răzbună, în felul lui, pe ceea ce presupunea că a constituit principala cauză a nepremierii: politicianismul. Și avea, oarecum, dreptate. De aceea, chiar de „10 Mai” 1913, scrie febril, furios și dur, amintita Scrisoare deschisă, trimisă lui Ibrăileanu, despre starea mizerabilă a țaranului român: „Am nevoie de descărcare și n-am alt prietin căruia să-i fac destăinuiri mai cu drag”. Concluzia se referă aproape la sine însuși. Scriitorul se vede prins în rețeaua unor argumente și contra-argumente care îl împing spre resemnare și acceptare. Între obediență și revoltă, o alege pe aceea care îi era structurală.

Către toamnă, se mai domolește, în vârtejul războiului, pe frontul din Bulgaria, unde este comandant de pluton. „Oricât ar părea de paradoxal, războiul este o gimnastică de altruism” notează el, în Scrisori din campanie (Luceafărul, 1913). Se amuză de faptul că părul lui alb produce o mare impresie asupra ostașilor. Urăște războiul, deși, ca unul căruia îi plăcea biologia, l-ar fi putut justifica, cel puțin ca luptă pentru supraviețuire. Însă în scriitor vorbește și de această dată năzuința spre oblăduire: războiul spulberă orice defensă particulară, individul rămâne singur. Ura prozatorului se îndreaptă către cei considerați vinovați: „împărații”, care simbolizează coerciția oarbă. Atât de vehement îi este pacifismul, încât renunță la orice legături cu Viața românească. Revista „tinde la îndrumarea opiniei publice într-o direcție pe care eu o socotesc greșită” -îl informa corect, de bună credință, pe Ibrăileanu, tot așa cum făcuse și cu Maiorescu, în 1896. Vrăjmășia împotriva conducătorilor despotici transpare dintr-o serie de articole publicate în câteva ziare ale timpului, dar mai ales din eseul În slujba păcii, pe care îl definitivează în refugiu, la Târgu-Frumos, unde era comandantul garnizoanei, reluând două broșuri, apărute cu titlul Politică în 1914 și adăogând considerații noi. În principal, Brătescu-Voinești atacă, poziția sa nefiind pasivă. Și îi atacă, din nou, pe „împărați”, din aceeași reacție în fața paternului excesiv. Răsturnările spectaculoase din Rusia îl atrag, deși atitudinea este de expectativă. Presimte că, după război, se vor petrece modificări profunde, între altele -revoluții, izbucnite din nemulțumirile ignorate. Este de acord să se împartă pământ celor ce nu au, adică țăranilor, și descrie scene despre iubirea acestora față de patrie.

Cea mai mare parte a eseului În slujba păcii este îndreptată contra oamenilor politici, a politicianismului. Acum, în împrejurările dramatice ale conflagrației, Brătescu-Voinești are ocazia de a verifica o ipoteză mai veche, pe care și-a format-o în răstimpul avocației târgoviștene și pe care și-o va întări în cei peste douăzeci de ani cât va fi secretar al Parlamentului. El constată cu stupeoare, apoi cu indignare, în fine, chiar cu ură, cum oamenii politici înjosesc orice convenție, în funcție de conjunctură, trecând peste sentimentele de demnitate. În anii grei ai războiului, întâlnește politicieni veroși, lipsiți de coloană vertebrală, pricepuți în a exploata în folosul propriu toate situațiile. Făcut de un scriitor a cărui principală caracteristică era recunoscută a fi „duioșia”, crochiul acid al lui

„nenea Leon Căliman” a stârnit reacții diverse. Dar în *Maxima virtus*, Brătescu-Voinești sintetizează o sumă de trăsături generale, realizând un portret cu bătaie lungă. Îndată după război își reia locul la Parlament și constată, îngrozit, că sălile înaltului for sunt copleșite de parveniți aroganți și mai ales violenți. Un astfel de exemplar, chestorul

Protopopescu, îi provoacă, în 1920, o izbucnire precum a „microbului” Iorgu Popescu. Lumea politică îl plictisește, îl indispune, și dacă va rezista în funcția de la Parlament până la dizolvarea acestuia, faptul se datorează inerției pe care și-o impune. Își confirmă o opinie din slujba păcii. În cea mai mare parte, politicienii s-au arătat orbi față de cerințele esențiale ale celor nedreptățiți. Brătescu-Voinești presupunea, fără a fi prea departe de adevăr, că această ignorare va genera anarhie. Într-adevăr, în 1920, este martor la atentatul comunist în urma căruia și-a pierdut viața, în chiar sala de ședințe, ministrul justiției, D. Grecianu. Ziariștii l-au ascultat îndată, comunicându-le răvășit vestea. Dezvăluirea dedesubturilor josnicului act va contribui la orientarea scriitorului către poliția tranșantă și aparent fără explicații imediate din 1937.

După 1920, Brătescu-Voinești își va accentua antipatia față de tot ceea ce considera că face parte din sfera paternalismului: politicianismul și parvenitismul. Va eșua într-un teribil impas, pe care însă nu l-a sesizat. Nu este mai puțin adevărat că el a fost, mai întâi, cel provocat. Și este tot atât de adevărat, apoi, că, prin unele caracteristici ale tematicii sale profunde, prin modul de a se prezenta în viața literară și prin funcțiile oficiale cumulate, Brătescu-Voinești personifica un simbol: al obedienței, chiar al obedienței dure. Precum un personaj al său, moș Drozman. S-ar zice că poate fi vorba și de conformism, fără să fim prea departe de realitate. Iar această imagine a scriitorului conformist s-a impus cu pregnanță, mai ales după ce lui Brătescu-

Voinești i s-a acordat, în 1924, Premiul național pentru proză și după ce, în 1928, a fost sărbătorit pe plan național.

Moș Drozman, respectabilul paznic de vânătoare, nu cunoaște altă dominantă decât legea, s-ar zice chiar „Legea”, singurul lui sprijin spiritual. Pulsunile profunde sunt atât de puternice și de agresive, încât nu-i rămâne altceva decât să invoce în ajutor textul Legii, aici -al interdicției obștești, emanată de la o autoritate în afară de dubiu. Altfel, un om de treabă. Ori poate tocmai din această pricină un om de treabă, după ce s-a scuturat de toate răscolitoarele atacuri ale tenebrelor. Un asemenea „câine” (cum își zicea Drozman însuși) va plânge în chip firesc la primirea decorației. Se va plânge și pe sine, dar și din satisfacția pe care i-o dă recunoașterea venită din partea Legii. Adică și din conformism. Este un punct în care Brătescu-Voinești se întâlnește cu Sadoveanu, dintr-un sentiment de ascultare față de deciziile comunității. Pădurarii sadovenieni („chihaiete” sale) sunt, desigur, feroși, au și ei, ca și moș Drozman, însușiri urieșești (Drozman înspăimântă, cu răcnetul său, o ursoaică întărită), au și secrete dureri romantice.

Atât de ascultători față de normele comunitare sunt Brătescu-Voinești și Sadoveanu, că amândoi

au fost frecvent ținta avangardiștilor, care îi considerau „gospodari”, scriitori așezați, nedispuși la eforturi spirituale, mulțumiți de ceea ce deja dobândiseră și cătând de sus la restul confrăților. Or, lucrurile nu stăteau pe de-a-ntregul așa. Brătescu-Voinești își cucerise însă această faimă și ca urmare a câtorva funcții bine plătite, în imediata vecinătate a cercurilor conducătoare. Astfel că, chiar dacă nu făcea politică militantă, orice luare de atitudine a sa primea sensuri politice indubitabile. Nu totdeauna scriitorul a fost conștient de aceasta, iar când i se va întâmpla, va fi prea târziu.

Brătescu-Voinești a făcut și greșeala de a-l îndepărta pe A. de Herz de pe coperta celei de a doua ediții a piesei Sorana, reprezentată la premieră sub dublă iscălitură (la 1 februarie 1916 și tipărită, la fel, cu un an înainte). În 1920, scriitorul scoate o nouă ediție, ștergând de pe copertă numele celuilalt. Eroare sancționată prompt, deși numai după ce s-a aflat că piesa a fost premiată (în bani, desigur). Deci, Herz îl acționează în judecată pe fostul colaborator (sprijinit în presă de o campanie cam trivială, orchestrată de Pamfil Șeicaru și Tudor Arghezi) și obține, firesc, câștig de cauză. Adevărul, după trecerea a peste o jumătate de secol, este greu de stabilit. Cu atât mai mult, cu cât Brătescu-Voinești, om de o onestitate ieșită din comun, a tipărit o altă ediție, în ciuda sentinței, tot numai cu numele său pe copertă și modificând doar câteva replici. Dar atacurile dezlănțuite contra lui „Vrătescu-Boinești” (cum, colegial, îl gratula Arghezi, „în stil de rânduș beat”, cum i-a replicat drastic scriitorul) și-au atins în mare parte ținta. Herz devenise un simbol al celor care rămăseseră, în timpul războiului, în Bucureștiul ocupat. Brătescu-Voinești primise, împreună cu Vlahuță, direcția ziarului Dacia (la 23 noiembrie 1918), unde urma să-i execute moralicește pe colaboraționiști, la indicațiile guvernului. Dar cei doi directori nu au răspuns niciodată solicitărilor în acest sens. În ciuda prudenței adoptate, Brătescu-Voinești (Vlahuță moare în 1919) primește avertismentele vehemente ale celor care se simțeau vizați, între care, cum se cunoaște, și A. de Herz și Arghezi. El însă nu consimte la sarabanda răzbunărilor. Mai mult chiar, acceptă să colaboreze, în principiu, la Însemnări literare și, efectiv, la Viața românească. Nu era vorba de stratageme, pentru care nu avea înclinare. Deși fusese avocat, nu învățase mai nimic din „cârciocurile” meseriei, fiind un naiv. Din fericire, viața a trecut peste el fără să-l angreneze în grele încercări. Aceste aglomerări succesive și aparent inofensive aveau, din păcate, să se adune și să pregătească totuși izbucnirea s-ar zice neașteptată de peste un deceniu, stingheritoare din foarte multe puncte de vedere.